

ŽMOGUS, NORĖJĘS BŪTI TIKTAI ŽMOGUMI

Irma Kontautienė

Žemaičių muziejaus „Alka“ vyr. muziejininkė

Pavasaris – poetų metas. Kai skleidžiasi žiedai ir šildo saulė, užgimsta šviesios mintys ir jausmai... Turbūt neatsitiktinai pavasarį, 1928 m. balandžio 28 dieną Darbėnuose gimė poetas, prozininkas, publicistas, vertėjas Algirdas Kazragis. Jo vaikystė prabėgo Mosėdyje ir Salantuose, o brandos sulaukė besimokydamas Telšių gimnazijoje. Telšiai jam tapo gimtuoju miestu ir saugiu uostu nuo politinių audrų, čia atsiskleidė jo literatūrinis talentas.

Bet ne pavasaris, o karas paskatino trylikametį paauglį Kazragių Aliuką tapti poetu. Vokietijos – SSRS karo pradžia 1941 m. birželio 22 dieną jį užklupo pionierių stovykloje Palangoje. Karo atskirtas nuo tėvų, su jaunesne seserimi Gražina iki 1945 metų pradžios glaudėsi pas močiutę Mosėdyje. Ilgi ir tamsūs vakarai, vienišumo jausmas ir nežinia dėl tėvų likimo, skatino graudžias mintis išsakyti eilėmis: apie gyvybės trapumą, našlaičio dalią, žmogaus gyvenimo prasmę. Nemažai jų skirta mamai, su kuria Algirdą siejo ypatingas dvasinis ryšys. Po vienu iš tokių eilėraščių užrašė: „Mama – brangiausias turtas“. Ir net vėliau, kai jų požiūriai į tuometinę sovietinę santvarką išsiskyrė, meilė motinai išliko amžina.

Neužmiršiu

/Brangiajai mamytei/

Galiu užmiršti gimtąją pirkele
Ir obelį sode baltais žiedais ...
Ir į namus galiu nerasti kelio,
Kai užu lango merkias vakarai ...

Tik Tavo veido, motina brangioji,
Užmiršt aš negalėsiu niekada ...
Ir veltui dienos grįžt atgal neboja –
Manoj širdy Tu amžinai gyva !

Bėga šuoliais dienos ... Metų ilgos eilės ...
O Tavo akys švies vis taip skaisčiai !
Gaisru liepsnos krūtinėj Tavo meilė
Ir švies man kelią saulės spinduliais ...
Bus šviesiaplaukės kūdikystės gaila,
Kad ji pradingo nebegrįžtamai ...

Telšiai, 1947.V.23

Tik 1945 metų pradžioje atėjo džiugi žinia, kad tėvai gyvi ir grįžta į Lietuvą su nauju šeimos nariu – mažąja Doloresa. Apimtas didžiulio džiaugsmo, Algirdas dar nematytai savo sesutei skiria 600-ąjį eilėraščių. Kartu visa šeima persikelia gyventi į Telšius. Čia Algirdas mokosi gimnazijoje ir kuria, redaguoja gimnazijos sienlaikraštį „Laisvos valandos“. Rašo laiškus Vincui Mykolaičiui – Putinui, ieškodamas atsakymų į jam rūpimus klausimus. Rašytojas jaunajam literatui davė patarimą mokytis daugiau kalbų, kad didžiuosius poetus galėtų skaityti iš originalo. Paklaustas apie gyvenimo prasmę, lietuvių literatūros klasikas atsakė: „Visada reikia klausyti savo sąžinės balso. Jei sąžinė bus rami – blogu keliu nenuėisi, ir jaunystės idealizmas negalės išblėsti. O dėl gyvenimo tikslo ir prasmės – ką gi ? Tą mįslę sprendžia tūkstančius metų. Gyvenimo prasmė – pasiaukojime kitų labui“. Laiške, rašytame 1948 metų sausio pradžioje, palinkėjimas, tapęs kelrodžiu visam gyvenimui: „Mielas Bičiuli, tamsta esi jaunas ir visas Tamstos gyvenimas dar priešaky. Norėčiau, kad po daugelio metų, stovėdamas savo senatvės slenkstyje, galėtum nuoširdžiai pasakyti: padariau viską, ką galėjau didžiam gyvenimo uždaviniui atlikti. Jei klydau ir klupau, tai tik gerų norų

vedamas, tiesos, gėrio ir grožio siekdamas; savo pajėgų piktam nenaudojau ir vėjais neleidau. Jei Tamsta šitaip galėsi pasakyti, tai būsi laimingas ir laimės klausimas bus išspręstas teigiamai“.

Paskutiniai mokykliniai metai Algirdui Kazragiui buvo ypač sunkūs. Tai didžiųjų prieštaravimų, žmogiškųjų vertybių įkainojimo ir svarbių sprendimų metai. Vienas geriausių mokinių, vienas iš pirmųjų gimnazijos komjaunuolių ir komjaunimo organizacijos sekretorius, iš tėvo komunisto sužinojęs apie planuojamus klasės draugų šeimų trėmimus, perspėdavo juos, taip išgelbėdamas nuo baisios lemties. Dar 1947 metais, matydamas, kaip sovietinė propaganda neatitinka realybės, kaip skaldoma Lietuva, kaip brolis prieš brolių pakelia ginklą, rašo eiles

Klasės draugams

Kada gyvenimas ir vėlei,
Širdy mūs praeitį prikėlęs,
Į vieną būrį besuves,
Kokie veidai tada šypsosis
Ir kokią dainą uždainuosim,
Kieno paspausime rankas ? ...

Ne, aš savęs baugint nenoriu
/Bet kas žiūrės į mano norus ?! .../
Juodom nerimo mintimis
Visa širdim, brangieji, trokštu,
Kad mūsų niekas nenublokštų,
Kur amžina, klaiki naktis ...

Kad mūsų širdys vis dainuotų
Teisybę, laimę išsvajotą,
Kad idealai būt gyvi !
Bet nežinau, kokiais keleliais
Nuklysti mūsų dienos gali,
Ir kokios mintys degs širdy ?

Telšiai, 1947.VII.16

1948 m. sidabro medaliu baigęs gimnaziją, Algirdas Kazragis įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos – filologijos fakultetą studijuoti lituanistikos. Jo bendramoksliai buvo Justinas Marcinkevičius, Algimantas Baltakis ir kiti, vėliau tapę garsiais poetais ir rašytojais. Deja, studijos baigėsi greitai ir netikėtai 1949 metų pavasarį: po kovo pabaigoje vykusių masinių gyventojų trėmimų, sovietų valdžios pavadintų „Bangų mūša“, Algirdas viešame filologijos fakulteto susirinkime pasisakė prieš nekaltų žmonių trėmimus, padėjo komjaunuolio bilietą ir paliko universitetą. Slapstėsi Klaipėdoje pas buvusį Žemaitės gimnazijos direktorių ir lietuvių kalbos mokytoją Steponą Skeivį. Vėliau prisiglaudė Mosėdyje, Telšiuose. Tuo metu parašyti eilėraščiai rodo jo minčių ir klajonių trajektorijas. Savo išgyvenimus išlieja eilėmis, kurios galėjo tapti bilietu į tremtį.

Tik žmogų mylėti aš noriu

Jau dvidešimt pirmas pavasaris žydi
Žibutėm melsvom ir žiedais obelų.
Su liūdesiu dieną ne vieną palydžiu –
Kiek veltui praleidau brangių valandų.

O lakios jaunystės auksinės svajonės,
Žinau, neprimosiu aš jūsų ranka.

Aš myliu gyvenimą, paprastus žmones, -
Tebus paskirta jiems manoji daina.

Nekaltinu nieko. Ir pats juk nekaltas,
Kad klydau, į laimę kelių neradau.
Bet kaip bešypsotis, kad kenčia nekaltas,
Kad skausmas netyla krūtinėj žmogaus !

Bet kaip bešypsotis, kad nykūs, išbalę
Baikalo pakrantėj suklumpa draugai.
O mes ... kaip dažnai už geresnį kąsnelį
Parduodame sąžinę savo ramiai !

Nereikia man dievo, auksinių altorių –
Nenoriu prislėgti krūtinės stabais.
Tik žmogų mylėti aš paprastą noriu,
Kaip žemę pavasarį saulė kad myli –
Ugningai,

Karštai !

Klaipėda, 1949.IV.8

Skaudžiausia buvo ne studijas, mokslo draugus ir mylimą mergaitę Vilniuje palikti, o apvilti motiną, kuri pati tikėjo ir sūnui skiepijo meilę darbo žmogui, visuotinę lygybę ir tikėjimą šviesesne ateitimi. Beje, ne tik tėvai, bet ir kiti artimi giminaičiai dar tarpukariu tapo Lietuvos komunistų partijos nariais, platino nelegalią komunistinę literatūrą Žemaitijoje. Bet gražūs komunizmo lozungai, girdimi nuo pat vaikystės, Algirdui neuždengė akių – jis mato nekaltų žmonių persekiojimus, trėmimus, žudymus, jaučia jų skausmą ir nevilgtį. Ir prašo:

Nusijuoki, mama

Ne tokios man laimės, mama, Tu linkėjai,
Kai lopšelių mažą per naktis supai,
Kai žingsnius pirmuosius šypsena lydėjai
Ir šviesplaukę galvą glostei man švelniai !

Savo kelio, mama, niekad aš nekeisiu,
Nors numirt iš bado reiktų patvory.
Ne, aš neprašysiu, kad Tu man atleistum –
Niekam nusikaltęs nejaučiuos širdy.

Prieš tironus niekad, mama, nesiklaupsiu
Ir altoriui melo nesimelsiu, ne !
Aš tikiu į naują atgimimo aušrą
Be mirties beprasmės Sibiro sniege.

Būk linksma, mieloji ! Nusijuoki, mama,
Nekentėki niekad dėl manęs – prašau.
Ilgas mano kelias ir dalia benamė, -
Bet kitaip gyventi būtų dar sunkiau.

Klaipėda, 1949.IX.26

Nors Algirdas neieškojo užtarimo, tėvai išgelbėjo sūnų nuo tremties, o gal būt ir nuo mirties, kreipdamiesi į savo draugus komunistus Vilniuje.

Nuo 1950 metų poeto Algirdo Kazragio neramus gyvenimas pasikeitė. Jis įsidarbino Telšių rajoniniame laikraštyje, rašė straipsnius, reportažus apie gražėjantį Telšių kraštą ir gerėjantį žmonių gyvenimą. Bet matė ir daugybę negerovių: sovietinės nomenklatūros privilegijas, paprastų žmonių vargus vaikstant valdiškais koridoriais, gamtos niokojimą. Pasitelkęs humorą, laikraščio skiltyje „Juodu ant balto. Iš mūsų bendradarbio Motiejaus Rūgštelės užrašų“ viešino žmonių skundus, rašė feljtonus, humoreskas. Žmonės, neradę teisybės pas partinius biurokratus ar skriaudžiami viršininkų, vis dažniau kreipdavosi į Motiejų Rūgštelę (šios skilties redaktorių Algirdą Kazragį). Net Feliksas Milevičius, tarpukaryje buvęs Telšių burmistru, atsiuntė padėkos laišką Algirdui, pavadinęs jį didžiuoju humanistu, skriaudžiamųjų užtarėju, linkėdamas jam „...ir toliau sėkmingai kovoti su taja įsigalėjusia luomo nelygybe ir žmonių skriaudėjais, kurių yra ir dabar absčiai“. Rašė straipsnius ir ateistine tematika, bet nebuvo bedievis – jo vienintelis dievas – tiesa, o maldos namai – gamta, kurioje nėra melo ir apgaulės.

Mano bažnyčia

Mano bažnyčia – žydinti žemė,
Liepų alėjos, platūs laukai ...
Čia tyliai skamba žodžiai neramūs
Saulėtais rytais ir vakarais ...

Mano bažnyčioj žmonės negieda,
Nėr tų spalvotai dažytų langų ...
Mano bažnyčioj gėlės pražydę –
Mano bažnyčioj miela, gražu ...

Bokštus atstoja medžių viršūnės ...
Aukso altorių – krūmai žali !
Mano bažnyčioj viesulai grumias
Liepų lapeliais mažais siausdami ...

Čia aš meldžiuosi, čia atgailauju –
Manasis dievas didis, šviesus !
Bokštai ir sienos jam neatstoja
Žydinčios žemės, lauko gėlių ...

Jam tiktai širdį moku atverti –
Be tarpininkų Jisai supras !
Kai siela tyliai rauda ir verkia –
Jis nuramina juk visada ...

Mano bažnyčia – žydinti žemė,
Mano bažnyčia – vienui viena !
Čia mano maldos Dievui juk gema,
Dievui teisybės, dievui manam ! ...

Salantai , 1945.VIII. 21

Tik 1956 metais, prasidėjus N. Chruščiovo „atšilimui“, Algirdas Kazragis grįžo į Vilniaus universitetą – šį kartą pasirinko neakivaizdines žurnalistikos studijas. Universitetą baigė 1962 metais raudonu diplomu su pagyrimu. Tuo pat metu dirbo rajoninio laikraščio redakcijoje, rašė straipsnius respublikinei spaudai, laisvalaikiu kūrė apsakymus, komedijas, pjeses teatrui, scenarijus

redakcijos ir spaustuvės humoro ir satyros vakarams. Nemažai telšiškių tapo jo apsakymų ar humoreskų personažais.

Palaipsniui skleidėsi dramaturgo talentas. Rašė komedijas, pjeses, scenos vaizdelius teatrui ir televizijai. Turėjo daugybę planų ateičiai... Klasės susitikime 1968 metų pavasarį taip atsako į klausimą apie ateities planus: „Būti tuo, kuo esi, teisingiau – išlikti tuo, kuo esi. Niekad nenuleisti nosies. Kaip nors neprarasti galios ar sugebėjimo džiaugtis gyvenimu“. Nors vieniša vaikystė, nerami jaunystė, didelis darbo krūvis nualino kūną, bet nepalaužė dvasios - iškentęs tris inkstų operacijas, šešerius metus daugiau laiko praleidęs ligoninėse nei namie, rašė kasdien. Tačiau likimas nedavė jam laiko... Kitą pavasarį, likus keturioms dienoms iki keturiasdešimt pirmojo gimtadienio, Algirdo Kazragio gyvybė užgeso.

Laikas

Ar gimsta kūdikis, ar seną lydi į kapus,
Ar džiaugsmas širdyje, ar sielvartas kraupus,
Ar tu jaunystę šviesią gyveni,
Ar tau pečiai senatvės sulenkti –
Neklausia laikas – šaltas, be jausmų
Visad vienodu eina jis žingsniu.

Kai tavo sielą gaubia neviltis,
Minutė kiekviena – ilga naktis.
Kada krūtinė laimės kupina,
Mėnuo prabėga lyg viena diena.
Taip tik atrodo. Žaismas tai jausmų –
O laikas eina vis tuo pat žingsniu.

Nei žydinčia jaunatvės šypsena,
Nei meile degančių akių liepsna
Neįsakysi jam sustot, palaukt,
Kad jaunyste dar leistų pasidžiaugt.
Ir ašarų jis tavo neregės –
Sutrumpint skausmo niekad neskubės.

Ir šviesią dieną, ir tamsoj nakties
Jis eina praeitim paversti ateities ...
Kelioja laikas šaltas toks, ramus,
Užuomarštin gramzdindamas jausmus,
Senam be gailesčio nulemdamas kapus,
Jaunam išskleisdamas arų sparnus.

Telšiai, 1965 m.

Likimas Algirdui Kazragiui davė mažai laiko gyvenimui, bet didelį talentą literatūrai. Jo kūrybinis palikimas, saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“, visada primins žmogų, kuris norėjo būti tikrai žmogumi.

Noriu būt žmogumi

Kartais noriu pavirsti bepročiu,
Širdį rankom kaulėtom suspaust,
Kad krūtinėj gailiai neraudotų
Ir kančios neprikeltų daugiau ...

Kartais noriu virst mėlynu žiedu,
Debesėlio baltisiais sparnais ...
Ar lakštute, kur vakarą gieda,
Įsidegus Aušrinei skaisčiai ...

Mane vykit iš kiemo į kiemą,
O svajonę pavergt jūs silpni ...
Aš tenoriu gyvenime vieno –
Visada būt tiktai žmogumi !

Telšiai, 1947.IV.27

Eilėraščiai iš A. Kazragio archyvo.